

ANLATIBİLİM AÇISINDAN BUDİST SİNEMA: YENİ BİR TÜRE DOĞRU MU?

Ulaş Başar Gezgin¹

Budizm'in sürekli olarak, bir din değil bir felsefe olduğu ileri sürülür. Bireysel düzlemde böyle olabilir, ancak kurumsallaşmış bir ideoloji olması dolayısıyla dinsel niteliği bulunur. Budizm, yaşamı acı ile tarifler. Bir tanrı inancı olmayan Budist ideolojiye göre, Buda, insanın içindedir. Bu özellik doğuştan gelir. İçimizdeki Buda kimileri için erişilebilirdir, kimileri için değildir. Ruhban sınıfı halk arasındaki fark tam da buna karşılık gelir. Budizm rahiplere ve rahibelere katı ahlak kuralları uygular. İçimizdeki Buda'ya ulaşmak için çileci bir yaşam gereklidir. Fakat Budacı etik, tapınak ahalisi dışındaki halka neredeyse hiç bir etik ilke dayatmaz. Bu nedenle, Budacılık başka din ve inanışlarla, örneğin Şintoculuk, canlılık (animizm), Taoculuk, Kongculuk (Konfüçyüsçülük) vb. kolaylıkla kaynaşabilen bir inanışlar bütünüdür. İnsanlara acıdan kurtuluşun yolu gösterilir, tanrı inancı yoktur; ancak Budizm, tanrı inancına karşı da değildir. Dolayısıyla bir insan hem ateist hem Budist olabileceği gibi hem teist hem Budist de olabilir.

Budizm, toplumsal ve topluluksal olanın son derece önemli olduğu bir coğrafyada bireysel kurtuluşa vurgu yapması dolayısıyla dikkat çekicidir. Ancak **Buda**, kendi kurtuluşuyla yetinmeyip başkalarının kurtuluşuna yardım etmeyi kendine görev bilmiştir. Rahipler tam da bu görev nedeniyle tapınaklar kurmuşlardır. Acı çekene empati duyan bir inanıştır Budizm; ancak çeşitli istisnalar dışında siyasetin dışında kalmıştır ve bir kurucu ideoloji niteliği taşımaz. Tersine, birçok kurucu ideolojiyle uyum içinde olduğu görülmüştür. İstisnaları analım: Sri Lanka'da ve Myanmar'da Budist rahiplerin önemli bir kısmı, milliyetçi faşist ideolojilerin peşinden gitmiştir, gitmektedir. Vietnam-Amerikan Savaşı sırasında Vietnamlı Budist rahiplerin hatırı sayılır bir kısmı, halkı zorla Katolik

¹ Doç.Dr. Ulaş Başar Gezgin ulasbasar@gmail.com

yapmaya çalışıp Budizm'i yasaklamaya kalkan Amerikancı Güney Vietnam hükümetinin icraatları nedeniyle hızla siyasallaşmış, ulusal kurtuluş kavgasına katılmıştır. Bugün Vietnam'a ek olarak benzer bir tarihsel arka plana sahip Laos'ta, bu iki kardeş ülkede, Marksist Budistler gibi bir kavramsallaştırmadan söz edebiliyoruz. Rahipler din eğitimi alıyorlar, ancak müfredatlarının bir parçası olarak Marksizm-Leninizm, Komünist Parti Tarihi vb. dersleri de alıyorlar. Vietnam'da kimi komünist posterlerde Budist rahiplere yer verildiğini görüyoruz.

Amerikan emperyalizminin sık sık kendi çıkarı için kullandığı **Dalai Lama**'nın Marksizm'le ilgili görüşleri düşündürücüdür. **Dalai Lama** geçen yıl Türkiye'deki Birikim çizgisindeki bir dergide çıkan söyleşisinde marksizmi ikiye ayırıyor: Devlet marksizmi ve eşitlikçi olan ahlaki marksizm.² **Lama**, ikincisine kendini yakın hissediyor. **Dalai Lama** bu söyleşide de, daha önce belirttiği gibi kendini marksist olarak tanımlıyor. **Marks** zamanındaki marksizmi övüyor. **Marks**'ın kendisinin çok acı çektiğini vurguluyor. Karma kavramının egemen sınıfların emekçileri ezmek için bir araç olarak kullanılmasını eleştiriyor. **Dalai Lama**, Leninizm'e tümüyle karşı. Ona göre Sovyetlerde Marksizm'in iktidara gelmesi onu bozdu. "*Ben o partilerden daha marksistim*" diyor, "*onlar güç peşinde*". Bu Leninizm'siz Marksizm, akla **Mehmet Ali Aybar**'ı getiriyor.

Dalai Lama

² Anup Dhar, Anjan Chakrabarti & Serap Kayatekin. "Crossing Materialism and Religion: An Interview on Marxism and Spirituality with the Fourteenth Dalai Lama". *Rethinking Marxism*, 28:3-4 (2016), 584-598.

Dalai Lama'ya göre şiddete yönelmeleri Marksist düşüncenin amacından sapmasına yol açtı. **Lama**, başkalarının iyiliğini düşünmek bağlamında, marksizmin ruhani bir yanı olduğunu düşünüyor. Bu ruhanilikten kasıt, dinsel değil laik bir ruhanilik. Daha doğru ifade din ötesi bir etik olabilirdi. Yardımseverlik, fedakarlık gibi değerler söz konusu. **Dalai Lama**'nın bu görüşleri onun Budizm felsefesine de etki etmiş durumda. O, bir milyar inançsız içerme üzere yedi milyar insanın iyiliğini düşündüğünü söylüyor. **Dalai Lama**, bu bir milyarı 'inançsız' olarak nitelemiş; ancak daha doğru bir ifade, dinsiz olacaktı. Dinsizlerin de inançları var. 'Tanrıtanımaz' ifadesi de uygun değil; çünkü Tanrı inancına sahip olanların bakış açısıyla verilmiş bir ad. "Tanrı var ama bunlar tanımıyor" gibi hedeflenenin tam tersi bir ifadeye karşılık geliyor. **Dalai Lama** bu bağlamda, bir dinden çok, 'inançsızları' da kapsayan ahlaki bir felsefeden yana olduğunu belirtiyor. Bunun için 'laik ruhanilik' kavramını ileri sürüyor.

Ana konumuz olan Budist sinemaya dönersek, burada temel bir ayırım yapmamız gerekiyor: Kimi filmler açıkça Budist izlekler işliyor. Bu çalışmada, ilerleyen sayfalarda görülebileceği gibi, bu türde 13 filmi inceledik. Bir de, doğrudan Budizm'i işlemeyen ancak onun kavramlarından yararlanan filmler var. Bu iki tür, daha geniş bir listeye karşılık geliyor. Kimi yorumcular, bu listeye, Jedilerin Tibet Budizmi'nden esinlenerek yaratılmış olmasından hareketle ***Yıldız Savaşları***'nı, uyanış ve koan gibi kavramları işlediği için ***Matrix*** (Lana & Lillie Wachowski, 1999) serisini, geçici anlar kavramına vurgusuyla ***Amerikan Güzeli***'ni (Sam Mendes, 1999), döngüsellik ve karmaya yaptığı göndermeler dolayısıyla ***Bugün Ashında Düdü*** (Groundhog Day, Harold Ramis, 1993) filmini vd. de listeye ekliyor.³ Bu listeyi daha da geniş tutanlar da var: İMDB daha uzun bir Budist filmler listesi sunuyor. Bu listede ***Dövüş Kulübü*** (David Fincher, 1999), ***Bulut Atlası*** (Lana & Lillie Wachowski, Tom Tykwer, 2012) , ***Johnny Depp***'in oynadığı ***Evrin*** (Transcendence, Wally Pfister, 2014) gibi filmler de yer alıyor.⁴ Bir de burada yeri gelmişken, ABD kaynaklı olan bir vakfı analım: Budist Film Vakfı. Vakıf geçtiğimiz yıllarda Uluslararası Budist Film Festivali düzenlemişti.⁵

³ Bkz. "11 Popular Movies You Didn't Know Are Buddhist", *criticalcactus.com* ([link](#))

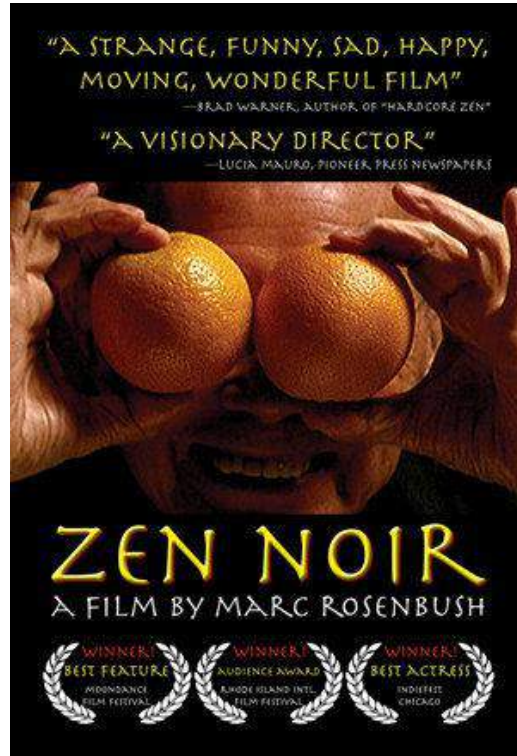
⁴ Bkz. "Buddhist Movies", *imdb.com* ([link](#))

⁵ Bkz. *buddhistfilmfoundation.org* ([link](#))

Budist Sinema Seçkisi

Türkçede Budist sinemayla ilgili derli toplu bir çalışma bulunmuyor. Bu nedenle, bu incelemenin Türkçede önemli bir boşluğu doldurduğunu düşünüyoruz. Burada yukarıda belirtildiği gibi kronolojik sırayla 13 Budist film ele alındı. Bunlar aşağıdaki gibidir:

- *Siddharta* (Conrad Rooks, 1922/1972)
- *Transgression* (Ki-young Kim, 1974)
- *Mandala* (Kwon-taek Im, 1981)
- *Olması Gerektiği Gibi Yaşamak* (Trần Văn Thủy, 1982)
- *Bodhi-Dharma Neden Doğuya Gitmek İçin Buraları Terk Etti?: Bir Zen Öyküsü* (Yong-Kyun Bae, 1989)
- *Küçük Buda* (Bernardo Bertolucci, 1993)
- *Samsara* (Pan Nalin, 2001)
- *Gezginler ve Büyücüler* (Khyentse Norbu, 2003)
- *İlkbahar, Yaz, Sonbahar, Kış ve İlkbahar* (Ki-duk Kim, 2003)
- *Zen Noir* (Marc Rosenbush, 2004)
- *Çiçekli Vadi* (Pan Nalin, 2006)
- *Zen: Zen Ustası Dogen'in Yaşamı* (Banmei Takahashi, 2009)
- *Batıya Yolculuk* (Stephen Chow ve Chi-kin Kwok, 1592/2013)

Siddharta (1922/1972)

Siddharta, Herman Hesse'nin aynı adlı yapıtını birebir işleyen bir film. Bu daldaki bir ilk. **Buddha**'nın yaşamı anlatılıyor. İzlemeye değer bir yapım, fakat sonraki sinemaların bu ilk denemenin ötesine geçip daha derin konuları işleyeceği başından belliydi. Dolayısıyla, ilk olması sebebiyle değerli ve bugün de izlenir bir nitelikte, ancak Budist sinemacılığın en ileri örneklerinden biri değil. Romandan bir parçayı not alalım:

“Yaşlı olmaya yaşıyım,” dedi Govinda, “ama arayışlarım sona ermedi. Hiçbir zaman da sona ermeyecek, anlaşılan benim yazgım bu. Sen de, bana öyle geliyor ki, aramışsın. Bana hiçbir şey söylemeyecek misin, dostum?”

“Sana ne söyleyebilirim ki, saygıdeğer kişi?” diye cevap verdi Siddhartha. “Olsa olsa kendini aramaya fazla verdiğini mi? Aramaktan bulma fırsatını bir türlü yakalayamayacağını mi?”

(...)

“Bir kimse arıyorsa, gözü aradığı şeyden başkasını görmez çokluk, bir türlü bulmasını beceremez, dışardan hiçbir şeyi alıp kendi içine aktaramaz, çünkü aklı fikri aradığı şeydedir hep, çünkü bir amacı vardır, çünkü bu amacın büyüüne kapılmıştır. Aramak, bir amacı olmak demektir. Bulmaksa özgür olmak, dışa açık bulunmak, hiçbir amacı olmamak. Sen, ey saygıdeğer kişi, belki gerçekten arayan birisin, çünkü amacının peşinde koştuğundan hemen özünün önündeki bazı şeyleri görmüyorsun.”

Transgression (1974)

Güney Kore yapımı film iki genç rahibin öyküsü. Tapınakta savaş yetimi birçok çocuk vardır. Tapınağın yemeği yetmez. Yaşlı rahiplerin bir kısmının tapınağı terk etmesi gibi bir çözüm düşünülür, ancak reddedilir. Öğrencilerin tapınakta rahip olarak yetişme sürecini görürüz. Filmde hiç de insancıl bir Budizm betimlemesi yapılmaz. Öğrenciler sopayla yola getirilmektedir. İki gençten biri çok başarılı olur; diğeri normdan sık sık saptığı için sevilmez. Tapınağın pirincini satmaya kalktığı için dövülür ve tapıntan kovulur. Başarılı olan arkadaşı onun yardımına koşar. O da ayrılmayı düşünür ama arkadaşı Doşim buna izin vermez.

Beklenmedik bir gelişme olur. Doşim geri alınır. Usta bir hırsızdır. Zenginler onun tapınakta kalması koşuluyla tapınağa bağışta bulunmayı kabul ederler. Böylece tapınak Doşim için bir ıslahevine dönüşür. Bu filmde de diğeri birçok Budist filmde olduğu gibi 'tapınakta kadın sorunsalı' işlenir. Genç rahiple genç rahibe yakınlaşır, ancak tapınağın katı kuralları arasında nereye kadar yakınlaşabilecekler... Rahibe rahib'e beş yaşındayken savaşın bombalarıyla kaybettiği annesini anımsatır. Rahibe rahibin başarılı bir rahip olması için dua etmeye söz verir.

İlerleyen günlerde rahibelerden biri bir rahipten gebe kalır. Ceza olarak, rahibin kendini hadım etmesi istenir. Rahibe ise anne olmak istemektedir, bebeği aldırarak istemez. "*Buda da bir ananın rahminden doğdu. Neden yeni bir Buda doğurmayayım?*" der. Rahib'e "*Ya ayrıl ya intihar et*" der. Rahip oralı olmaz, tersine rahibeyi feci bir biçimde döver. Diğeri öyküye döneriz, iki rahip adayı gencin birinden inancını kanıtlaması için parmağını yakması istenir, o da kalıcı olarak sakat kalacak şekilde yakar. Rahibe de sevgisini unutmak için kendi parmağını sakatlar, ancak sevgisi sönmek bilmez. Filme bakılırsa, Budizm'in pedagojisinin ilerici olduğunu söylemek olanaksız.

Seksenlik başrahip yakında ölecektir. Yerine geçecek kişiyi belirlemeye çalışır. Çeşitli testlerden sonra, adayları kadın bedeniyle test etmek aklına gelir. Çıplak kadın bedeni gördüklerinde adaylar ne yapacaktır... Bu test için bedenini gösterecek rahibe ise genç rahibin sevgilisidir. Yaşlı rahipler çıplak bedene tiksinti ve korkuyla bakarken, rahip bugünkü düşünceye daha yakın bir görüş öne sürer ve kendi de soyunur. Doğallığa ters düşen geri Budist anlayış, gençlerce yenilenmiş olur. İki de çıplakken kontrolü kaybetmezler. Birkaç dakika sonra başrahip son

nefesini verir. Rahip ve rahibe tapınaktan kovulur. Rahibin dostu olan hırsız arkadaşı, arkadaşını koruduğu için işkenceye maruz kalır, günlerce aç bırakılır. Bu tapınağın bir diskosu (Disiplin Koğuşu) vardır. Hırsızın tepkisi zamanla yayılır; bir kısım rahip isyan eder.

Bu film olay ağırlıklı bir Budizm anlatısı olarak bu yazıda ele aldığımız diğer filmlerden ayrılıyor. Diğer filmlerde yer yer betimleme öne çıkarken, bu filmde olaylar birbirini izliyor. Ortaya attığı ikilemlerle mutlaka izlenmesi gereken bir film. Öte yandan, Budistlerle ilgili olumsuz temsili yanıltıcı olabilir. Diğer dinlerde olduğu gibi Budizm’de de değişik mezhepler var. Bunların kimisi görece gerici, kimisi görece çağdaş. Yine de, Budizm’in rahiplere yönelik iç ahlakında açık fikirli olduğunu söylemek zor. Bir de şunu not edelim: Güney Kore’de Budizm marjinalize olmuş bir din. Amerikan sömürgecilerin getirdiği Hıristiyanlık toplumun tüm kilit noktalarında etkili. Güney Kore Budizmi, köylülükle, eğitimsizlikle özdeş. Aslında bu film, olumsuz temsiliyle, Güney Kore’de Hıristiyanlığın yeni müritler kazanması için kullanılmış bile olabilir. Burada mesele Budizm’i savunmak değil, toplumsal bağlama dikkat çekmek.

Mandala (1981)

Güney Kore yapımı olan film, iki Budacı rahibin öyküsü. Şehirlerarası yolculuk eden bir rahip kimliği olmadığı gerekçesiyle askerlerce otobüsten indirilir. Askerler onun rahip olduğuna inanmazlar, bir başka rahibin ona arka çıkması yetmez. Ondan ikna olmak için deyişler söylemesini beklerler, söyler ve ikna olurlar. Daha sonra birinci rahibin isteğiyle yollarını ayırırlar. Karmaları izin verirse yeniden buluşacaklardır. Buluşurlar da. Birinci rahip içki içer, ikincisi ise yol giderek dalınç (meditasyon) yapmaktadır. Birinciye göre, **Buda**, şarap kadehindedir. Filmde, rahiple öğrencilerinin konuşmaları üzerinden Budacılık’ın temel ilkelerini öğreniriz.

İkinci rahip **Buda**’nın heykellerinde hep güleryüzlü olduğuna inanmaz. Dünyada çok acı vardır. Tapınaktakilerden farklı olarak üzgün bir **Buda** heykeli yontar. Birinci rahip yola çıkacaktır, ona göre hakikat tapınakta değildir. İkinci rahip de ona katılır çünkü kendi ifadesiyle **Buda** yerine başrahibe tapılmasına karşıdır. Birinci rahip bir genç kıza tutulur, ilişki çok çabuk ilerler. Sonra onun meslekten atılmasına kadar gider. Kız arkadaşıyla Seul’a gider, içerler. Sonra ayrılırlar, kadın için hiç iyi bir son olmaz. Geneleve ‘düşer’. İki rahip onu ziyarete

gider. İlerleyen aylarda rahiplerden biri kendini sınamak için parmaklarını yakıp sakat kalır. Sonrasında bir başka çift rahibin bu fedaya değip değmediğine dair tartışmasına tanık oluruz. Laf dönüp dolaşıp maceralı geçmişi olan rahibe gelecektir. Yıllar sonra baştaki iki rahip yeniden karşılaşır, hasret giderirler. Birinci rahip uğradıkları köyde, aslolanın heykeller değil gönül olduğunu ileri süren bir konuşma yapar.

Mandala (1981)

Bir ara yine ayrılırlar. Birinci rahibi köylüler karda donda evlerine konuk etmeyerek dışarıda bırakırlar. O da şaşkıncu olmayacak bir biçimde donarak ölür. İkinci rahip onun için sade bir tören düzenler, birinci rahibin genelevdeki eski kız arkadaşına gider ve ona rahipten kalan üzgün **Buda** izlekli tahta yontuyu verir.

Olması Gerektiği Gibi Yaşamak (1985)

Vietnam yapımı olan film kurmaca bir film değil; ancak kurmacadan yararlanan bir belgesel olarak yine de Budist sinema başlığı altında incelenmeye değer. Filmin konusu, doğrudan Budizm değil, ancak Budizm'le yakından ilişkili olarak ölüm ve yaşam konu alınıyor. Film boyunca 'şefkat nedir' sorusu üstüne düşünüyoruz. Filmin çekildiği tarihte Vietnam'da savaşın bitmesinden on yıl geçmiş, ancak bu süre yaraların sarılması için yeterli olmamıştır. Yoksulluk çok yaygındır. Ancak biz filme yoksullukla giriş yapmayız. Üst sesin elindeki kamera film ekibinden olup

yakın bir tarihte ölenleri görür; Budist düşünceler eşliğinde onların ölüm ve yaşamına odaklanır.

Filmin açılışı Budist anlamda ‘acı’ kavramıyla yapılır. Kanserden kaybettikleri kameraman arkadaşlarının yıldönümünde mezarını ziyaret ederler; sonra kaybettikleri çalışma arkadaşlarını anarlar. Kameraman arkadaşlarının hastalıkla geçen son iki yılını kameramanın isteğiyle kayıt altına almışlardır. O kaydı izleriz; hasta yatağından bize kitap okur meslektaşları. Sonra geleneksel cenaze töreni. Budizm’deki süreksizlik (*impermanence*) kavramı vurgulanır. Vasiyeti arkadaşlarının bir araya gelip acı üstüne bir film çekmeleridir; “Çekmezseniz...” der, “...yerin altından sizi aşıya çekerim.”. Bu film düşüncesi öyle çıkar.

Olması Gerektiği Gibi Yaşamak

Kamera kazara kameraman olmuş ördek çobanının yaşamının izini sürerken, bir yandan da hükümeti eleştirmekten geri durmaz. Kendilerine film çekip piyasaya uyduruk hikayeler sürdükleri için kızan tuğlacıya “*Biz de başımızdaki patronun keyfine göre çekiyoruz*” der, “*O severse sever, sevmezse çöpe*”. Ayrıca, savaş döneminde sanat yapıtlarında birçok yoksulun, ezilenin yer aldığı anımsatılır ve sorulur: “*Partimiz iktidara geldikten sonra yoksulların, ezilenlerin sanat yapıtlarında yer almaması neden?*” Belki bu, biraz da haksız bir eleştiridir; ancak filmde bu eleştiriye yer verilmesi, ‘patronun sesi’ olunmadığını gösterir. 1985’te gösterime hazır duruma gelen film eleştirel içeriği nedeniyle ancak 1987’de günyüzü görecektir. Filmin sonunda, filmin başındaki alıntı görünür yeniden, fakat bu kez kimden alıntı olduğu belirtilir: **Karl Marx**. Bu açıdan filmin kavramsal arka

planı, şaşırtıcı bir biçimde **Dalai Lama**'gil 'acı çeken Marx', dolayısıyla 'acı çekene empati duyan Marx' çizgisine yaklaşır.

Aslında bir film serisinin (*Birinin Gözüyle Hanoi* / 'Hà Nội Trong Măt Ai) ikinci filmi olan *Olması Gerektiği Gibi Yaşamak*, İMDB listesinde değil. Burada incelenen filmler içinde en az bilinen ve en dokunaklı film. Akıcı anlatımıyla kendini izletmeyi başarıyor.

Bodhi-Dharma Neden Doğuya Gitmek İçin Buraları Terk Etti?:

Bir Zen Öyküsü (1989)

Bir Güney Kore yapımı olan film adına yakışır bir biçimde az sayıda konuşmanın geçtiği, bir görüntü galerisi niteliğinde. Film boyunca 3 rahibin -bir çocuk, bir yetişkin ve bir yaşlı- yaşam öyküsüne gideriz. Konuşmalarda en küçük ayrıntılar bile, felsefeyle doludur. Uzun, yorucu ancak Budacı felsefeyi anlamak için izlemeye değer bir film. Film, Zen koanlarından (bilmece) esinlenmekte ve kendisi de bir tür koana dönüşmektedir. Filmin adındaki '**Bodhi-Dharma**' 6. yüzyılda Zen Budizmi'ni Çin'e yayan Hintli rahiptir. Filmin üstünlüğü felsefesal derinliğe odaklanması; zayıflığı ise, anlaşılması için belli bir düşünsel altyapıya sahip olunmasının gerekliliği. Örneğin ormanda başıboş dolaşan öküz, insanın gemlenemez arzularına karşılık geliyor. Dolayısıyla bu filmin gişe rekorları kırması olanaksız, zaten öyle bir amacı da yok.

Filmde küçük ayrıntılar dikkatimizi çeker: Çekilen dışın çatıya atılması geleneğini görürüz. Benim bir öykümde işlediğim bir konu karşımıza çıkar:⁶ Rahiplerin kendilerini inançlarına adanarak ailelerini ihmal etmeleri. Filmde yetişkin rahibin görme engelli bir annesi vardır, kimsesi yoktur, bakıma muhtaçtır; ama oğlu, tapınağı seçmiştir. Aslında bu durumda rahip bencil olduğunun farkına varır. Kendi istekleri için annesini yüzüstü bırakmıştır.

Filmin sonlarına doğru yaşlı rahip ölür. Böylece ölüm törenlerinin nasıl yapıldığını öğreniriz. Ölünün külleri her yere savrulur; o artık her yerdedir. Filmin sonunda çocuk büyüyüp yetişkin rahibin yerine geçer. Döngü tamamlanır. Burada, her şeyin geçiciliği anlamına gelen 'süreksizlik' kavramı üstünde durulur.

⁶ Gezgin, U.B.. "Bir Dağbaşı Tapınağında (Ama Ben Duymaz Olmuştum)". *Papirüs Dergisi*, Eylül-Ekim 2015 sayısı, s.75-80.

Küçük Buda (1993)

Bertolucci yapımı **Keanu Reeves**'li *Küçük Buda* bir 'Batılı' gözüyle Budacılık filmi, fakat olabildiğince içeriden konuşmaya çalışmış. Gülen keçi meseliyle açılan film, yeniden doğum inancına dayanıyor. Amerikalı çiftin çocuğu, yakında ölen Budacı rahibinin ruhuna mı sahiptir? Filmde anlatı içinde anlatı tekniği kullanılmış. Annesi çocuğuna **Buda**'nın yaşam öyküsünü okumaya başlar. Buda anlatısı, filmin ana anlatı zamanıyla bölüne bölüne devam eder ve bize **Buda**'nın nasıl **Buda** olduğunu anlatır. Amerikalı çocuk, babasıyla Kathmandu'ya davet edilir. Burada kendisinin rahibin yeniden doğumu olup olmadığına karar verilecektir. Burada iki çocukla tanışır; bunlar da onun gibi adaylardır. Birlikte oynar, çeşitli sınavlardan geçerler. Film anlatsal anlamda bir heyecan ögesi taşımıyor. Baştan filmin sonunu tahmin edemiyoruz ama heyecanın adım adım ilerlediğini görmüyoruz. Bu hikaye daha güzel anlatılabilirdi. Filmdeki bir ayrıntı not edilebilir: Rahipler kumdan oldukça incelikli ve yapımı uzun zaman ve emek gerektiren bir mandala yaparlar. Neden kumdan? Burada, yine önceki filmlerde anıldığı gibi, varlıkların geçiciliğine bir gönderme yapılmaktadır. **Keanu Reeves**'i **Buda** olarak görmek dikkat çekici. Yine de bu filmin daha iyisi çekilebilirdi.

Küçük Buda

Samsara (2001)

Samsara bir Budacı rahibin dünyevi yaşama giriş öyküsü. *Samsara*, Budacı felsefede ölüm-yaşam döngüsüne denk geliyor. Bu anlatıda döngüsel olan, rahibin

dünyevi yaşamdan rahip yaşamına geri dönmesi noktasında görülüyor. Film, Tibet'te geçiyor izlenimi verse de, aslında, Tibet'e komşu olan bir Hint bölgesi olan Ladakh'da geçiyor. En küçük ayrıntıya bile derin bir felsefenin sığdırıldığı, dolayısıyla her karesiyle dikkatli izleme gerektiren film, üç yıl üç ay ve üç gün münzevi olarak yaşayan başkişimizle açılıyor. Bu uzun sürede hiç saç sakal, tırnak kesmemiş, ışığı görmemiş ve pek fazla hareket etmemiştir. Süre dolduğunda, onu çıkarırlar, yıkarlar, tıraş ederler ve tapınağa götürürler.

Bu çileci yaşamdan sıkıcı bir anlatı bekleriz. Filmin açılışı kurgudan çok belgesel izlenimi verir. Ancak, sonra, işler değişmeye başlar. Bu uzun çilecilik dönemi nefsi köreltmemiştir. Rahibimiz bir kızla ilişki yaşamaya başlar ve böylece kapı önüne konur. Evliliğiyle birlikte dünyevi yaşamı başlamıştır. Bu Budacı cenneti görüntüsündeki Ladakh, aslında hiç de öyle değildir. Gençlerin geçinmek için iki seçeneği vardır: Ya rahip olacaktırlar ya çiftçi. Fakat çiftçiliğin de kendi zorlukları vardır. Toptan mal alan komisyoncularla iyi geçinmek gerekmektedir. Ancak eski rahip olan başkişimiz buna yanaşmaz, gidip kendi malını kasabada satmaya kalkar. Bu, cezasız bırakılmaz. Dolayısıyla cenneti birazcık kazdığımızda bir feodalizm cehennemiyle karşılaşırız. Bu arada, çiftin çocuğu olur. Çocukla eşkonuşmaları özellikle dikkat çekici. Sonra başkişimiz karısını aldatır. Rahip hayatında günah sayılan neredeyse her şeyi yapmıştır. Filmde sevişme sahnelerinin olduğu gibi verilmesinin Budacı izleyicilerin ve genel anlamda tutucuların tepkisine yol açacağını tahmin edebiliriz. Öte yandan, bu sahnelerin filmde çıkarılmasında pek bir kayıp olmayacağından, bunların neden Budacı bir yapıtta yer aldığına anlam veremeyiz. Amaç gişe hasılatı kaldırmak mı ilgi çekmek mi? Sonunda bütün günahları tadan başkişimiz yeniden rahipliğe dönecektir. Fakat bu hayatta tutunabilecek midir belli değildir. Film açık uçlu bitirilir. Başkişinin rahipliğe döneceğini gören eşinin onunla yaptığı eşkonuşma düşündürücü. Orta halli bir yapım. İzlenirse de olur izlenmese de...

Gezginler ve Büyücüler (2003)

Tümüyle Butan'da çekilmiş ilk kurmaca film olan *Gezginler ve Büyücüler*, oldukça dikkat çekici bir film. Filmin yönetmenliğini sinemacılığı **Bertolucci**'den öğrenmiş bir Butanlı Budacı rahip olan **Dzongsar Jamyang Khyentse Rinpoche** yapmış. Butan, gelenekleri bozulmasın diye ülkeye nadiren turist kabul eden kapalı

bir ülke. Bu açıdan, Nepal’le tezat oluşturuyor. Film, bu açıdan da önemli. Yönetmenin **Küçük Buda** filmi için danışmanlık yaptığını da not edelim.

Filmde başkişimiz Batılılaşmış özenti bir orta yaş erkeği. Bir köyde bir aydır çalışmakta olan bir devlet görevlisi. Filmin başında maaş alırken “ABD’deki arkadaşım bu aylığı yarım günde kazanıyor.” diyor. “Çinliler Amerika’ya gitmek için ölümü bile göze alıyor.” diyor. Amerikan hayranlığı ona neler neler dedirtiyor. Başkişimiz amirinden bir bahaneyle başkente gitmek üzere izin alır; asıl niyeti başkent üzerinden ABD’ye gitmektir. Orası fırsatlar ülkesidir ona göre. Sinema vardır, kızlar vardır vb.

Başkişimiz başkent otobüsünü kaçıır. Otostop çeker ama almazlar. Sonra bekleyişinde ona iki kişi daha katılır: Bir elma toplayıcısı ve bir rahip. Geceyi birlikte geçirirler. Alır sazını, bir öykü anlatır rahip: İki kardeşin öyküsü. Abi dersleriyle ilgilenmez, tek hedefi uzaklara gitmektir. Üstün zekalı olan kardeşi ise abisine hizmet etsin diye okula gönderilmez. Abisine sihirli su içirir. Abisi eşeklerini at gibi görmeye başlar, at (eşek) durmaz gider ve onu bilmediği bir yere atar. Abi yoğun yağmurda yaşlı bir adamın evine sığınır.

Sabah olur. Başkişimiz ve iki eşlikçisi bir kamyonun kasasına atlarlar. Yolda sayıları artar. Bir süre sonra kamyon bozulur. Onarım için mola verirler. Rahip molada öyküsüne devam eder. Abi, sabah uyandığında hiç bilinmedik bir yerde olduğunu keşfeder. Evine nasıl döneceğini bilmemektedir.

Kavşakta inerler. Pirinç kağıdı satıcısı ve onun kızıyla birlikte sayıları beşi bulmuştur. Yolda birlikte yürürler. Bu dağlık bölgeden tek bir araç bile

geçmemektedir. Başkişimizle kız arasında yakınlaşma başlar. Kız, Amerika'da Butan'ın yerini bile bilmediklerini duyduğunu söyler. Başkişi, ABD'de ne iş olsa yapacaktır. Bulaşık yıkayacak, elma toplayacaktır. Bu, eşlikçilerine gülünç gelir. Aslında ABD düşler ülkesine hiç de benzememektedir.

Paralel öyküde yaşlı adam dokuma satmak üzere köye gidecektir. Abi de onunla birlikte köye giderek evden ayrılmış olacaktır. Yaşlı adamın kızı yaşındaki karısı onun gitmesini istemediğinden dokumayı bir türlü bitirmez.

Ana anlatıya döneriz: Pirinç kağıdı satıcısının 19 yaşındaki kızı üniversite sınavına girmiş ama kazanamamıştır. Daha sonra onun sınavı kazandığını ama bunu gizlediğini öğreniriz. Annesi ölmüştür, üniversite okumaktansa köyde yaşlı babasına yardım etmek istemektedir. Araç gelmediğinden beş yol arkadaşı, dağ başlarında günleri geceleri birlikte geçirmeye başlarlar.

Paralel öyküde ağabey, yaşlı adamın genç karısıyla ilişki yaşamaya başlar. Kadın sonunda hamile kalır. İşler sarpa saracakken ana anlatı zamanında sabah olmuştur. Sonunda otobüs gelir. Tek kişilik yer vardır. Amerikan hayranı, bencil başkişi dönüşmeye başlamıştır. Kendisi binecekken, elmaları çürümesin diye elmacıyı bindirir. Dahası, kızın ricasıyla sigarayı bırakır.

Mola verdiklerinde rahibin öyküsü devam eder. Ağabey, kötülük yaptığı evden kaçır. Anlatı içindeki anlatının sonu kötü biter. Ana anlatı zamanında ayrılık vakti gelmiştir. Rahiple başkişi romörke biner, yaşlı adam ve kızı geride kalırlar.

Film, açık uçlu biter. Başkişi değişmiştir, ancak değişikliğin geçici mi kalıcı mı olduğu noktasında karar vermekte zorlanırlar. Dolayısıyla başkişinin film sonunda ve sonrasında ne yapacağını kestiremeyiz. Klişelere düşmeyen, akıcı bir film. Ayrıca Butan'da çekilmesi onu daha da ilginç kılıyor.

İlkbahar, Yaz, Sonbahar, Kış ve İlkbahar (2003)

Güney Kore yapımı olan film, Türkiye'de en çok bilinen Budist filmlerden biri; hatta en çok bilineni bile denebilir. Bunda vizyona girdikten bir yıl sonra Türkçe dublajlı olarak TRT 1'de gösterilmesinin büyük payı var. Film, bu TRT 1 sürümüyle internette hala izlenebiliyor. Film döngüsellğe vurgusu ve tapınak çevresindeki muhteşem doğa manzarasıyla akıllarda kalıyor. Film, ustayla öğrencisinin hayatındaki beş dönemi ele alıyor. Bu dönemlerin yaklaşık 10-12 yıl sürmesi, Budizm'de ve diğer birçok inanışta 12'nin döngüsel niteliğini akla getiriyor: 12 ay, 12 yılda bir başa dönen hayvanlı ay takvimi, günün 24 saatten oluşması vb. Film,

ilkbaharla başlayıp ilkbaharla bitiyor. Döngü tamamlanıyor. 50-60 yıllık bir süreyi döngüler halinde izliyoruz. Basit, fakat zekice bir kurgu.

Baharda, çocuk hayvanlara kötülük yapar, bu kötülükler ömür boyu kalbinde kalacaktır. Yaza geliriz, çocuk ergen olmuştur. Tapınağa gelen hasta ergenle bir süre sonra yakınlaşıp birlikte olmaya başlarlar. Rahip bunu öğrenince kızın tapınaktan ayrılması gerektiğini söyler. Bunun üzerine genç, tapınağın horozunu ve **Buda** heykelini yanında götürerek tapınaktan gizlice kaçır. Sonbahara geliriz. Ergen büyüyüp yetişkin olmuştur. Başkasıyla birlikte olduğu için karısını öldürür, kendisini öldürmek üzere tapınağa gelir. Rahip onu sakinleştirir; daha sonra gelen dedektiflerden biraz süre ister ve sonra onu kanuna teslim eder. Rahip sayesinde herkes sakinleşmiştir. Onlar tapınaktan ayrılırken, rahip kendini yakarak törensel bir biçimde yaşamına son verir. Kışa geliriz, genç, hapisten afa çıkar. Tapınak çoktan terkedilmiştir. Tapınağı bulur, yeniden kullanıma sokar, bir kadın gelir, tapınağa bebeğini bırakır. Yeniden bahara geliriz; genç büyümüş rahip olmuştur, ustası gibi kendisi de bir çocuğu yetiştirmektedir. Film umutla biter. Kötülüğün döngüsellikinin kırılma olasılığı anımsatılır. Bu filmdeki ayrıntılar önemlidir. Film bu ayrıntılar üzerinden çok daha uzun ele alınabilir. Son olarak, filmin döngüsellik dolayısıyla, yukarıda ele aldığımız *Bodhi-Dharma Neden Doğuya Gitmek İçin Buraları Terk Etti?: Bir Zen Öyküsü* adlı filmin sonuna benzediğini burada not edelim.

Film oldukça başarılı. Akıcı bir anlatı, Budacı simgelere sürekli olarak gönderme var. Örneğin her bir mevsimde ayrı bir hayvan var ve bu hayvanların Budacı inanışta farklı anlamları var.

Zen Noir (2004)

Zen Noir, gerçeküstücü bir dedektif filmi. Bağımsız bir yapım. “*Tapınakta cinayet olacak.*” diye bir telefon gelir ve çözmek için tapınağa gider. Dalınçta olan rahiplerden biri ölür. Dedektif tapınakta karşılaştığı rahibeden etkilenir. Filmin birleştirici nesnesi portakaldır. Değişik ortamlarda portakalla karşılaşırız. İkincil bir öğe, çay ve çay töreni olacaktır. Dedektif ‘Batılı’, olay bir ‘Batı’ ülkesinde geçiyor. Rahiplerin kimi Asyalı, kimi ‘Batılı’. Filme heyecan ve egzotizm katmak üzere Asya ezgileri kullanılmış. Ayrıca gizemli bir hava vermek için caz müziğinden yararlanılmış.

Filmdeki gerçektüstü öğeler, bize dedektifin akıl ve ruh sağlığının pek yerinde olmadığını düşündürüyor. Böylece neyin gerçek neyin uydurma olduğunu anlamakta güçlük çekiyoruz. Dedektif sürekli olarak sarhoş gibidir. Kadının rahibe olmadığı anlaşılır. Aralarında tensel yakınlaşma yaşanır. Bir noktadan sonra tapınaktaki cinayet önemsizleşir; dedektifin kendini sorgulama dönemi başlamıştır. Diğerlerine göre kısa bir filmidir. İzlemeye değer; ancak Budist sinema sınıflandırmasına tam anlamıyla girmiyor. Yine de çeşitli Zen Budizm kavramlarını doğrudan ya da dolaylı olarak işlediği için not edilebilir.

Çiçekli Vadi (2006)

Hintli bir yönetmenin çektiği bağımsız bir yapım olan film, doğrudan Budizm'i işlemiyor, ancak yeniden dirilme gibi Budist izleklerin peşine düşüyor. Filmin ilk bölümü, 19. yüzyılda Himalayalar ve çevresinde geçiyor. Geçimini yol kesmekten sağlayan eşkıyaların başı, bastığı kervanda çok güzel bir kızla karşılaşır. Birbirlerine aşık olurlar, birlikte nice maceralara atılırlar. Birbirlerine o kadar bağlanırlar ki, eşkıya başı sonunda yoldaşlarıyla ters düşer ve onlardan ayrılır. Sonunda baş-eşkıya ölümsüz olurken, insandıışı farklı bir varlık olduğu hissedilen (belki bir peri) kızı kaybeder. Filmin ikinci bölümüne geçeriz.

Çiçekli Vadi (2006)

İkinci bölüm günümüz Tokyosu'nda geçmektedir. Baş-eşkiya burada bir doktor olmuştur. Ölüm hakkı (ötenazi) konulu çalışmaları ve uygulamalarıyla çokça tartışma yaratmaktadır. Kendisinin ülkeyi terk etmesi istenmektedir. Kendini bir gökdelenden atar, ölmez. Televizyonda canlı yayınlanan bu atlayış, ilk bölümdeki kızın yeniden dirilişi olan Sayuri'nin dikkatini çeker. Sayuri önceki yaşamlarını anımsamaktadır. Beş kez yeniden dirilmiştir. Doktoru tanır, onu bulur, yeniden kavuşurlar. Bu kez erkek ölür, kız sağ kalır. Her şey baş-eşkiyanın kervanda bulunduğu kötülük maskesiyle başlamıştır, onunla son bulur.

Film bir aşk öyküsü olarak izlenebilir. Budacılık'ın çeşitli kavramlarına değiniliyor. Fakat bu değiniler bir felsefeden çok mitoloji ya da efsane düzleminde. Dolayısıyla, bu filmi Budacılık'ın en önemli filmlerinden biri olarak saymak doğru olmayabilir. Ancak ikinci bir listede yer alabilecek bir film.

Zen: Zen Ustası Dogen'in Yaşamı (2009)

Japon yapımı olan film gerçekten yaşamış tarihsel bir kişiliğin -**Dogen Zenji** (1200-1253)- yaşam öyküsü. Usta, annesi ölünce Çin'e yerleşiyor; bir gün orada aydınlandığını hissederek yeni inancı yaymak için Japonya'ya dönüyor. Fakat onu bekleyen, dostça bir dinsel çevre olmayacaktır.

"*Cenneti bu dünyada inşa etmeliyiz.*" diye açılır film. Sonra Zen ustamızı yollarda görürüz. Yıl 1223, yer Çin. Bir tapınağa varır. Hakikatı arama çabasında önemli bir dönüm noktasındadır. Çin'de uzun yıllar sonra, aradığı hakikatı bulacaktır. 1227'de Japonya'ya döner. Bir tür yurtdışında okumaya gidip gelmiş gibi olur. Tapınakları ziyaret edip Zen dalıncı üstüne yazdığı çalışmayı okutur. Fakat bu, hoş karşılanmaz. Dogen, bir tehdit olarak görülür. Bu arada Çin'de ustası ölmüştür. Çinli rahip arkadaşı Dogen'e yardıma gelir. Askerler tapınağı basar, Dogen'i Kyoto'dan kovmaya kalkarlar. Ancak Kyotolular onlara yardım eder. Başka bir tapınağa taşınırlar. Üç kişi başlarlar, sonra sayıları artar.

Ölümlle ilgili bölüm, **Buda**'nın ünlü meselinden geliyor. Bir kadın bebeğiyle tapınağa gelir; "*Bebeğim ölüyor, bir çare!*" diye yalvarır. **Buda** "*Bunun için tek bir yol var.*" der, "*Hiç yakını ölmemiş bir hane bulacaksın, o zaman iyileşecek.*". Kadın gün boyu dolaşır, böyle bir hane bulamaz; çünkü yoktur. Kabullenme eğitimidir bu. Seks işçisi olan kadın daha sonra tapınağa kabul edilecektir. Ona da Cennet'e gitmek için ölmek gerekmediği, bu dünyada Cennet'in kurulabileceği inancı hatırlatılır.

Rakip mezhep Usta Dogen'in başarısını kabullenemez. Bir gece tapınağı kundaklarlar. Onlar bu nedenle başka bir yere taşınmak zorunda kalır. Yeni yerlerinde onlara büyük katılımlar olur. Kadın peşlerinden gelir, rahibe olmak ister. Almak istemezler, ancak bir süre sonra razı olurlar. Cinsel arzu, bir rahibin tapınağı terk etmesine yol açacaktır.

Bir gün savaş tramvası yaşayan şogunun yardımına koşar. Şogun savaş ölülerinin hayaletleriyle uyuyamamaktadır bile. Şogun Dogen'den gerçek Budizm'i öğrenmek ister. Tüm mezhepler gerçek Budizm'i temsil ettiklerini söylemektedir. Bu hayaletlerin kendinin bir parçası olduğunu kabullenmesini ister ondan. Hayaletleri yok etmesi mümkün değildir ama dönüştürmek mümkündür. Yine Budizm'deki temel bir kavramla karşılaşırız, ki bu psikoterapide de sık sık yer alan bir kavramdır: Kabullenme. Sonunda şogun Dogen'den etkilenir ve akıl sağlığına kavuşur.

Artık Dogen ölüm döşegindedir. İzleyicileriyle veda konuşmalarını yapar. Gelenek olduğu üzere, ölüm şiirini okur ve son nefesini verir. Filmin sonunda ölüm törenine tanık oluruz; kadının erdiğini görürüz. İçindeki Buda'yı bulmuştur; çocuklara içlerindeki Buda'yı bulmak üzere yardımcı olmaktadır. Dogen bu dünyadan göçmüştür ancak göçmeden kalıcı izler bırakmıştır. Üstadın inançları daha çok izleyici çeker, daha geniş kitlelere ulaşır.

Japonya'da bugün **Dogen Usta**'nın kurduğu Soto Zen akımına bağlı on dört bin tapınak bulunuyor. Film sürükleyici ve akıcı bir anlatıma sahip. Kendini izletiyor. Önerilir.

Batıya Yolculuk (1592/2013)

Batıya Yolculuk (2013)

Batiya Yolculuk filmi, 1592 basımı bir Çin klasiğinden esinlenme. Adı, **Bati'ya Yolculuk**; konusu Budizm. Nasıl olabiliyor? Çünkü Çinli Budistler ellerinde olmayan Budist metinleri bulmak üzere Hindistan'a doğru yola çıkıyorlar. Hindistan, Çin'in batısı oluyor. Filmde düşmanlar Budist felsefe uyarınca 'yok' edilmeyip içlerindeki iyi yönler öne çıkarılmaya çalışılarak 'ıslah' ediliyor. Bu felsefeye göre insanın özünde iyilik vardır; ancak yaşadıkları toplumsal koşullar onları kötülüğe iter. İyiliğe geri dönmeleri için onlara halis muhlis oldukları dönemler anımsatılır, örneğin ninni yaşları. Şiddet de var kuşkusuz, fakat yok etmeyi değil 'ıslah'ı amaçlıyor. Kadın ise, bu anlatıda, kurtuluşa engel. Budacılık, kadına bakıştaki cinsiyet ayrımcılığıyla çok eleştirildi. Çeşitli akımlar daha eşitlikçi bir açıdan bakıyor. Bugün eşitlikçi akımlar çoğunlukta.

Anlatıbilim Açısından Budist Sinema

Filmler özelinden konuya bir kez daha baktığımızda şunu görüyoruz: **Siddharta**'da arayış ve baştan çıkma gibi öğeler öne çıkıyor. **Transgression**'daki Budizm ise olumsuz ve olay ağırlıklı olmasıyla da diğer filmlerden ayrılıyor. Neredeyse tümünün tapınakta geçmesi dolayısıyla kimi filmlere benziyor. **Mandala**, **Siddharta**'daki arayışa ek olarak acıya odaklanıyor. İki rahip arkadaş bağlamında, bir 'bulup bulup yitirme' anlatısı. **Olması Gerektiği Gibi Yaşamak** ise keşfedilmeyi bekleyen, ölüm ve yaşam döngüsü ile süreksizlik kavramlarını işleyen oldukça dokunaklı bir film. **Bodhi-Dharma Neden Doğuya Gitmek İçin Buraları Terk Etti?: Bir Zen Öyküsü** ağır bir film. Simgesel içeriği dolayısıyla, ancak bir düşünsel altyapı kazanıldıktan sonra anlaşılır olabilecek türden bir eser. **Küçük Buda**, bu yazıda ele alınan filmler arasında en bilineni. Sürekli olarak Buda'nın yaşamı ile günümüz arasında gelip gidiyoruz. Bir 'Batılı gözüyle Budizm filmi' olduğu için diğer filmlerden ayrılıyor. Ayrıca anlatısal açıdan yeterince güçlü olmadığı için de ayrı kulvarda değerlendirilmeyi gerektiriyor. **Samsara** bir Budist rahibin bocalamalarının öyküsü olan orta düzeyde bir yapım. **Gezginler ve Büyücüler** tümü kapalı bir ülke olan Butan'da çekilmiş ilk kurmaca film olması dolayısıyla önemli. Bunun dışında, işlediği kimlik karmaşası ve kültürel karşılaşmalar gibi izleklerle diğer Budist filmlerden ayrılıyor.

İlkbahar, Yaz, Sonbahar, Kış ve İlkbahar bu seçkideki en iyi filmlerden biri. Film, adından da anlaşılacağı gibi, döngüsellik konusunu izliyor ve neredeyse tümünün tapınak ve çevresinde geçmesi ve rahiple çırağını konu alması dolayısıyla seçkideki diğer filmlerle benzeşiyor. **Zen Noir** seçkimizde tapınakta geçmesi ve

Zen Budizm'in kimi kavramlarını işlemesi nedeniyle yer alıyor. Bir polisiye. İzlemeye değer bir film, fakat o kadar üst düzey değil. **Çiçekli Vadi** yeniden dirilme ve canın sürekli, bedeninsiz geçici olması gibi Budist izlekleri konu ediniyor. Doğrudan Budizm'i işlemese de, izlekleri dolayısıyla seçkimizde kendine yer buluyor. **Zen: Zen Ustası Dogen'in Yaşamı**, klasik bir Budizm filmi. Bir Zen ustasının yaşamı anlatılıyor. Sıkıyor, izlemeye değer. Özellikle ölüm ve kabullenme kavramlarının işlenmesi dolayısıyla öne çıkan bir yapım.

İlkbahar, Yaz, Sonbahar, Kış ve İlkbahar (2003)

Son olarak **Batıya Yolculuk** (1592/2013) bir Çin klasiğinden esinlenilerek yapılmış bir film. Filmde temel güdünün Batı'dan (Hindistan'ın kuzeyi, Çin için Batı olarak görülüyor) Budist klasikleri getirtmek; temel izleğin ise ıslah olduğu görülüyor. Bu açıdan, seçkimizdeki tüm filmlerden farklı bir konumda. Oldukça akıcı, destansı bir anlatım kullanılmış. Mizah onu iyice sürükleyici kılmış. Defalarca izlenip de sıkmayan filmlerden.

Bu on üç filmde yukarıda bahsettiğimiz gibi, çeşitli izlekler çıkarmak olanaklı. Konuya anlatıbilimdeki ortam-kişilik-olay (OKO) üçlemesiyle bakarsak tümü ya da çoğu tapınakta geçen filmlerle geçmeyen filmleri ayırabiliriz. Bu açıdan şöyle bir ayırım söz konusu olur:

Tümü ya da Çoğu Tapınakta Geçen Budist Filmler: *Transgression* (1974), *Bodhi-Dharma Neden Doğuya Gitmek İçin Buraları Terk Etti?: Bir Zen Öyküsü* (1989), *İlkbahar, Yaz, Sonbahar, Kış ve İlkbahar* (2003), *Zen Noir* (2006) ve *Zen: Zen Ustası Dogen'in Yaşamı* (2009). **Tümü ya da Çoğu Tapınakta Geçmeyen**

Budist Filmler: *Siddharta* (1972), *Mandala* (1981), *Olması Gerektiği Gibi Yaşamak* (1985), *Küçük Buda* (1993), *Samsara* (2001), *Gezginler ve Büyücüler* (2003), *Çiçekli Vadi* (2006) ve *Batiya Yolculuk* (1592/2013).

Tümü ya da çoğu tapınakta geçen filmler genellikle daha ağır ve felsefe yüklü filmler. Öyle olmayanlar ise daha akıcı, daha sürükleyici, daha merak uyandırıcı filmler. Bu neden kaynaklanıyor? Tapınağın tekdüze yaşamı, OKO'daki olası olay seçeneklerini kısıtlıyor. Oysa, tapınak dışında daha çok olay olasılığı beliriyor. Çoğunlukla tapınakta geçmesine karşın merak uyandırıcı iki filminden biri, *İlkbahar, Yaz, Sonbahar, Kış ve İlkbahar* diğeri *Zen Noir*. *Zen Noir* elbette tapınakta geçen bir 'katil kim?' anlatısı olduğu için kendini izletiyor. Bu sınıflandırmadan anlaşılacağı üzere, bir filmi Budist olarak sınıflandırmamız için mutlaka tapınakta geçmesi gerekmiyor.

Şimdi OKO'nun 'K'sine diğeri bir deyişle kişiliklere bakalım. Bu açıdan, seçkimizdeki filmleri, rahiplerin başkişi ya da ana kişiliklerden olduğu ve olmadığı yapımlar olarak ikiye ayırabiliriz:

Başkişisi/Başkişileri ya da Ana Kişilikleri Budist Rahip(ler) Olan Filmler (Buda dahil): *Siddharta* (1972), *Transgression* (1974), *Mandala* (1981), *Bodhi-Dharma Neden Doğuya Gitmek İçin Buraları Terk Etti?: Bir Zen Öyküsü* (1989), *Küçük Buda* (1993), *Samsara* (2001), *İlkbahar, Yaz, Sonbahar, Kış ve İlkbahar* (2003), *Zen Noir* (2006), *Zen: Zen Ustası Dogen'in Yaşamı* (2009) ve *Batiya Yolculuk* (1592/2013).

Batiya Yolculuk (2013)

Burada *Batiya Yolculuk*'a bir not düşmeliyiz: Bu filmin sonuna kadar başkişisi bir büyücü avcısıdır; filmin sonunda rüştünü ispatlayıp bir Budist rahip olur ve kötülerini ıslah edip yanına yoldaş olarak alarak Budist klasikleri Batı'dan Çin'e getirmek üzere yola çıkar.

Başkişisi/Başkişileri ya da Ana Kişilikleri Budist Rahip Olmayan Filmler: *Olması Gerektiği Gibi Yaşamak* (1985), *Gezginler ve Büyücüler* (2003) ve *Çiçekli Vadi* (2006)

Burada görüldüğü gibi, seçkimizdeki filmlerin neredeyse tümü başkişilik ya da ana kişiliklerden biri olarak en az bir Budist rahibe yer veriyor. Ancak bu şekilde olmayan üç filmde bunun bir zorunluluk olmadığını görüyoruz. Dolayısıyla, bir filmin Budist film seçkimize girmesi için illa Budist rahipleri konu alması gerekmiyor.

Şimdi de OKO'nun son O'suna, diğer bir deyişle olaylara bakalım. Yolculuk ve/ya da arayış anlatılı olanlarla diğerlerini ayırabiliriz:

Yolculuk ve/ya da Arayış Anlatılı Budist Filmler: *Siddharta* (1972), *Mandala* (1981), *Bodhi-Dharma Neden Doğuya Gitmek İçin Buraları Terk Etti?: Bir Zen Öyküsü* (1989), *Küçük Buda* (1993), *Samsara* (2001), *Gezginler ve Büyücüler* (2003), *İlkbahar, Yaz, Sonbahar, Kış ve İlkbahar* (2003), *Çiçekli Vadi* (2006), *Zen: Zen Ustası Dogen'in Yaşamı* (2009) ve *Batiya Yolculuk* (1592/2013).

Görüldüğü gibi, seçkimizdeki filmlerin neredeyse tümü yolculuk ve/ya da arayış anlatısına dayanıyor. Kimilerinde başkişiler diyar diyar geziyor, kimilerinde ise bir yerde sabit olsalar da sürekli bir hakikat arayışı içerisindedir. Bu nitelendirmenin istisnası *Transgression*, *Olması Gerektiği Gibi Yaşamak* ve *Zen Noir*. İlki, tapınak yaşamını, ikincisi ölümü, üçüncüsü bir cinayeti konu aldığı için anlatısal olarak yukarıdaki listedeki filmlere göre ayrı bir yerde duruyorlar.

Seçkimizin dikkat çeken bir diğer özelliği ise şu: *Olması Gerektiği Gibi Yaşamak* dışındaki tüm filmler, üçüncü tekilden anlatılıyor. Budist sinemanın birinci tekilin içtenliğinden yeterince yararlanmadığı anlaşılıyor. Bu birinci tekil kullanımı, *Olması Gerektiği Gibi Yaşamak* filmine konusuna ek olarak dokunaklı kılan bir diğer olgu. Birinci tekil, daha içten (iki anlamıyla hem 'içten' (samimi) hem de 'iç'ten') bir anlatım dili kuruyor.

Bu anlatıbilimsel öğeler dışında, bir filmi Budist olarak sınıflandırmamız için bir başka nirengi noktası ise, işlediği konular oluyor. Bunlar düz anlatımla da aktarılabilir, senaryoya yedirilerek de... Örneğin, *Çiçekli Vadi* Budizm'e

doğrudan değil mecazlarla yaklaşıyor. Budist sinemanın belgesel tadı veren düz anlatımın ötesine geçip mecazlara yönelmesi, daha sanatlı bir film dili oluşturulması için oldukça önemli.

Sonuç

Budist filmlerin her birinin tümü ya da büyük bölümü tapınakta ve/ya da yollarda hakikat arayışlarında geçiyor. Başkişiler çoğunlukla Budist rahip ya da başkişiler arasında en az bir Budist rahip var. İncelemenin başında belirttiğimiz gibi, Budizm'den esinlenen filmler gibi geniş bir başlık açtığımızda, bu ayırıcı özellikler ortadan kalkıyor. Sözelimi, *Matrix* bu ölçütlere uymuyor.

Burada incelenen on üç filme dönersek Budist sinemada en sık işlenen konuların şunlar olduğu anlaşılıyor: Arayış (özellikle de hakikatı, kurtuluşu ya da aydınlanmayı arayış), yoldan/baştan çıkma, yolculuk, ölüm, süreksizlik (*impermanence*), törensellik, yeniden dirilme, çilecilik, elçekmişlik, tapınaktan kovulma, cinsellik ve kadın, döngüsellik, karma, dalınç, kabullenme, ıslah, öze dönme vb. Bu Budist kavram, öge ve olgular yukarıda sunulan anlatıbilimsel özelliklerle birlikte Budist sinemadan yeni bir tür olarak bahsedebilmemiz için ilk ipuçlarını veriyor. Bu konuda daha fazla araştırma yapılması gerekiyor. Ayrıca çeşitli Asya dillerinde olan Budist filmlerin İngilizce altyazı aracılığıyla daha geniş bir izleyici kitlesine ulaşması gerekiyor.